

YEREL SİYASET KADINLAR İÇİN NEDEN ÖNEMLİ?*

Ayten Alkan

Mahalleyi, ilçeyi, kenti, köyü, kısacası “ortak yaşam çevresi”ni kadınlarla erkekler aynı biçimde kullanmaz. Yaşam çevresinin sunduğu ekonomik, toplumsal ve mekansal olanaklardan yararlanma fırsatları, dolayısıyla sorunları, gereksinimleri, beklentileri aynı değildir. Bu nedenle, “ortak yaşam çevresi”ne yönelik politika(sızlık)lar kadınlarla erkekleri farklı biçimlerde etkiler. Sözgelimi, yerel düzeyde sunulması gereken birçok hizmetin yeterli nitelik ve uygun maliyette sunulmaması durumunda ortaya çıkan boşluk ağırlıklı olarak kadınlarca doldurulur ya da kadınların üstlenmek durumunda olduğu birtakım işleri yerine getirmeleri güçleşir. Örneğin, yaygın kamusal çocuk bakım hizmetinin sunulmadığı bir beldede bu toplumsal sorumluluk kadınlarca ve kadınlararası dayanışma ağları kanalıyla yerine getirilir (Başkent'te dahi toplam olarak yalnızca 11 belediye kreşi bulunduğunu, bunların da en fazla "personel destek hizmeti" sunduğunu biliyor muydunuz?...). Ya da özellikle kırsal yerleşimlerde ve gecekondu alanlarında, düzenli kullanma ve içme suyu sağlanmaması durumunda suyu uzaktan taşıyıp kaynatanlar, çamaşırı yıkamak için su kaynağına götürüp getirenler, çöplerin sokaktan toplanmaması durumunda belli bir yere taşımak durumunda kalanlar ağırlıklı olarak kadınlar ve kız çocuklarıdır. Öyle ki, 1992'de Boliviya'da yerel hizmet eksikliklerini belirlemeye yarayacak göstergeler elde etmeye çalışan bir grup araştırmacı, okul yaşında olup da okula gitmeyen kızların sayısını, hizmet, özellikle de su hizmetleri eksikliğinin çarpıcı bir göstergesi olarak ortaya koyarlar¹. Wedel de İstanbul'un gecekondu semtlerinde yaptığı araştırmasında benzeri sonuçlara ulaşır. Asfaltsız yolların ev temizliği ve çamaşır yükünü nasıl artırdığı, çok sık ve uzun süreli kesilen elektiriğin teknik ev araçlarının kullanılamaması anlamına geldiği, mahalle pazarının yokluğu durumunda alışveriş yükünün hem zaman hem mesafe anlamında birkaç katına çıktığı, vb. gibi pratik gereksinim sorunları, Wedel'in yaptığı görüşmelerde saptadığı noktalar². Tanınmış bir kent toplumbilimcisinin söylediği gibi³:

“Kadınların ikincil bağımlı rolü konut, ulaşım ve kamu hizmetlerinin ‘sürdürülebilmesi’ için yapılan yatırımı en aza indirmeye olanak sağlamaktadır. Sonuçta sistem hala ‘işliyorsa’, bu, kadınların parasız ulaşımı garantilemesi (insan ve mal hareketi), evlerini tamir etmesi, kantin olmadığında yemek hazırlaması, etrafta alışveriş için dolaşmaya daha fazla zaman ayırması, bakımevi olmadığında diğerlerinin çocuklarına bakması ve sosyal bir boşluk olduğunda veya kültürel yaratıcılığın yokluğunda üreticilere ‘parasız eğlence’ sağlaması nedeniyle olmaktadır. Eğer ‘hiçbir şey yapmayan’ kadınlar ‘yalnızca bunu’ durdursalar, bildiğimiz biçimiyle tüm kent yapısı işlevlerini sürdürmekten aciz kalacaktır. Günümüzün kenti ‘kadın tüketicilerin’ ‘erkek üreticilere’ bağımlılığına dayanmaktadır. Feminist hareketin altüst edici yapısının nedeni daha fazla bakımevi talebi değildir; bundan sonra herhangi bir şeye bakmayı reddetmelerinden kaynaklanır!” (1997:221)

Öte yandan sorun yalnızca yerel hizmet boşluğunun kadınlar üzerinde yarattığı karşılıksız ve ağır çalışma yükü değil, aynı zamanda belli hizmet alanlarının toplumsal cinsiyet farklarını / özgüllüklerini görüp görmediğidir de. Bu “görmeme” sorununu belki de en çarpıcı biçimiyle açığa çıkaran alan, kadınlar söz konusu olduğunda “kamusal / özel

* *Birikim*, Sayı 179 (Mart 2004)

¹ Wandia Seaforth (1995) *Women in Human Settlements Development: Getting the Issues Right*, UNCHS: 1.

² Heidi Wedel (2001) *Siyaset ve Cinsiyet*, Metis, İstanbul: 90-8

³ Manuel Castells (1997) *Kent, Sınıf, İktidar*, çev. Asuman Erendil, Bilim ve Sanat, Ankara: 221.

karşıtlığının yüzyüze geldiği fay hattı”nda⁴ duran, kentsel güvenlidir. Kent-içi ulaşım ilişkiri planlama ve kararlar da içinde olmak üzere mekansal düzenlemeler, kentsel güvenliğin kadınlar için daha farklı ve genellikle de daha fazla bir anlam taşıdığını pek çoğunlukla hesaba katmaz (Bu özgüllüğü dikkate alan uygulamalar için çok yüksek kamusal kaynaklar da gerekmez üstelik. Sözelimi Montreal Kanada’da belediye otobüsleri hava karardıktan sonra kadınları iki durak arasında da indirip bindirir...). Öte yandan, geleneksel “kentsel güvenlik” kavrayışı çok büyük ölçüde kamusal mekan ve ilişkilere göndermeyle kurulduğundan, ev içinde şiddetin türlü biçimlerine maruz kalan kadınların yalnızca “özel alan kişileri” olarak değil, aynı zamanda “yurttaş” ve “kenttaş” olarak da zarar gördükleri “unutulur”⁵.

Çoğu kadının yaşamında konut ve yakın çevresi neredeyse tek yaşama (kimi kez de gelir getirici çalışma) alanırken, hizmetlerin mekansal dağılımı kadar kentin geleneksel bölgelemesi de oturma/çalışma, üretim/tüketim alanları, ev/işyeri gibi karşıtlıklarıyla bu gerçeği safdışı bırakma eğilimindedir. Kadınların otomobil sahipliği ve kullanımı oranları son derece düşükken, kent-içi ulaşım düzenlemeleri yayalık ve toplu taşımacılığa üvey evlat muamelesi yapar...

Yerel Temsilde Kadınların “Yokluk Sendromu”

Gündelik yaşamın farklı kesitlerinden verilen yukarıdaki örnekler çoğaltılabilir. Fakat önemli olan, kadınların yerel topluluk içindeki konumları, yaşam çevrelerinde karşılaştıkları sorunlar, hizmet öncelikleri, yerel nitelikli gereksinimlerinin toplumsal cinsiyetle ilgili özgüllükler taşıdığına ayırdına varmaktır. İşte, temsil sorunu da burada düğümlenir; çünkü yerel temsil düzeneği, beldeyi ilgilendiren kararlarda kenttaşların bir tür yetki devri anlamına gelir. Yetkinin dizgesel olarak bir cinsten ötekine devredilmesiye nüfusun yarısının gereksinimlerine karşı daha baştan bir körlük oluşmasının altyapısını hazırlar, çünkü yaşayışların farklılığı temsil düzeneklerine taşınan bilgi ve deneyimin farklılığını da birlikteliğinde getirir.

Kuşkusuz, ulusal seçim düzeneklerinde olduğu gibi, yerel temsil düzeneklerinde seçme olmasa da seçilme süreci oldukça karmaşıktır ve temsili bir “yansıtmı” işlevi görmesi uygulamada olanaksızlaşır. Özellikle giderek büyüyen kentsel alanlarda varolan politik ve tüzel yapı içinde, çok özel durumlar dışında, bağımsız aday olup seçilebilmek neredeyse olanaksızdır. Bugünkü koşullarda siyasal partilerin aday listelerini belirleme ölçüt ve yöntemleriye, demokratikliğin sağlanabilmesi açısından oldukça sorunludur. Adayları genellikle parti örgütlerinin üst yönetimleri belirler. Bu düzenekle de bağlantılı olarak, ulusal düzeyde olduğu gibi yerel düzeyde de ancak -para, zaman, güçlü kamusal ilişki ağları, eğitim, deneyim gibi- gerekli politik kaynak ve olanaklara sahip olanlar öncelikle aday gösterilir ve seçilir. Bunların hemen hemen tamamında kadınların dezavantajlı olduğu açıktır.

Bununla birlikte, Türkiye yerel seçilmişlerinin cinsiyet bileşimine bakıldığında, kadınların ulusal temsilden (%4,3) de düşük bir oranda yer aldığı görülür. 1999 yerel seçim sonuçlarına göre, 3216 belediye başkanından ancak 20’si (%0.6) kadındır. Belediye meclislerinde kadınların temsili %1,6’yken, bu oran il genel meclislerinde daha da düşer

⁴ Clara Greed (1994) *Women and Planning*, NY. Routledge: 177

⁵ Türkiye’de evliliğin ilk üç yılında üniversite mezunu kadınların %74’ü, gecekondulu kadınların %90’ı eşlerinden fiziksel şiddet görmektedir (aktaran, Canan Arın (1998) *Kadına Yönelik Şiddet, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: 201). Kadın Dayanışma Vakfı’nca Ankara’da yürütölen bir araştırmaya göre, alt toplumsal-ekonomik gruptan kadınların %97’si, orta ve üst toplumsal-ekonomik gruptan kadınların da %76’sı şiddetin herhangi bir türüne maruz kalmaktadır (aktaran, TBMM-Kom. (2003) *TBMM Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu – 1998*, KSSGM, Ankara: 55).

(%1,4). Dolayısıyla aslında, “eksik temsil”in de ötesinde, Şirin Tekeli’den ödünç alınmış bir anlatımla⁶ (1991:117), “yokluk sendromu”ndan söz etmek daha gerçekçidir. Nitekim, bu düşük oranlar, ne geçici / dönemsel ne de -Ankara, İstanbul ve İzmir’de ortalama olarak %10’lara yaklaşsa da- yöreseldir.

1999 Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Kadın Temsilcilerin Oranı

	Kadın sayısı	Toplam Sayı	Yüzde (%)
Belediye başkanı	20	3.216	0.6
İl genel meclisi üyesi	44	3.122	1.4
Belediye meclis üyesi	541	34.084	1.6

Öte yandan, uluslararası karşılaştırma için, kadınların ulusal parlamentolarda temsilini yansıtan verilere ulaşmak görece kolayken, yerel düzeyle ilgili olarak aynı şey söylenemez. Bu konuda, ülkelerin çok farklı yerel yönetim dizgelerine sahip olmasıyla da bağlantılı olarak, ciddi bir istatistiki bilgi eksikliği vardır. Bununla birlikte, sınırlı verilerin sunduğu göstergelerin yanı sıra, birçok araştırmacının da vurguladığı ortak nokta, kadınların yerel düzeyde temsilinin parlamenter temsile göre genellikle daha yüksek olduğu yönündedir. Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği IULA’nın bir raporuna göre⁷ kadın belediye başkanlarının oranı Orta Amerika ülkeleri olan Costa Rica’da %12, Honduras’ta %9 ve Nikaragua’da %7’dir. 1992-95 yılları arasında Latin Amerika’dan toplanan veriler, kadın belediye başkanları ortalama oranının %8 olduğunu göstermektedir. ABD’de 1990 rakamlarıyla, kadın belediye başkanı oranı %17, yerel meclislerde kadın temsil oranı %23’tür. Ocak 1997’de ülkenin 100 en büyük kentinden 12’sinin, Mart 1997’de 30 bin nüfustan büyük 975 ABD kentinden 202’sinin belediye başkanı ya da kent yöneticisi kadındır. Kanada’da yerel meclis üyelerinin %18’i kadındır.

1997 yılında AB ülkelerinde seçilmiş her beş yerel yöneticiden biri kadındır. Kadınların belediye meclislerinde temsil oranı İsveç’te %41, Finlandiya’da %30, Danimarka’da %28, Almanya ve Holanda’da %23, İtalya’da %22, Belçika’da %20’dir. İngiltere’de Londra belediyesinde %28 oranında kadın temsilci vardır⁸. Fransa’da 2001 yerel seçimlerinde kadınlar 3.500 nüfustan büyük kentlerde temsil oranlarını %26’dan %47’ye yükseltmişlerdir⁹. Trinidad ve Tobago’da (Karayipler) Temmuz 1999 seçimleri öncesinde “Kadınların İlerlemesi için Trinidad-Tobago STK Ağı”nın düzenlediği “Yerel Yönetimlerde Kadınları Güçlendirme” projesinin de etkisiyle yerel meclislerde kadın temsili %17’den %26’ya yükselmiştir¹⁰. Seychelles adalarında kadın yerel meclis üyelerinin oranı yarıdan çoktur¹¹.

Yeryüzü genelinde yerel düzeyin kadınların temsili açısından daha üstün oluşunu açıklamada kimi tezler vardır. Bunların başında, “makamın iktidarının daha az olduğu

⁶ Şirin Tekeli (1991) Kadınların Siyasetten Dışlanmışlıklarının 55 Yıllık Öyküsü, *Kadınlar ve Siyasal Yaşam: Eşit Hak-Eşit Katılım*, Cem Yayınevi, İstanbul: 117.

⁷ Aktaran, Azza M. Karam (1998) *Beijing+5: Women’s Political Participation: Review of Strategies and Trends-Background Paper No.1*, UNDP: 11-2.

⁸ CEMR (1997) *Supplement on “Equal Opportunities for Women”- Infos No 2*, Portugal.

⁹ Monique Cerisier Ben Guiga (2003) Fransız Toplumunun Çelişkileri: Gündelik Nezaketten Politik Kadın Düşmanlığına, *Tarih ve Siyaset Tartışmaları: Fransa ve Türkiye’de Kadınlar Açısından Tarih ve Siyaset*, KASAUM & Fransa Büyükelçiliği, Ankara.

¹⁰ Hazel Brown, Networking Across Party Lines, sdnp.undp.org/ww/women-power/msg00191.html, 12.03.2003.

¹¹ Women-power working group, WPWG Summary (20.9.1999-24.9.1999): Progress Attained Since 1995, sdnp.undp.org/ww/women-power/msg00191.html, 12.03.2003.

yerlerde sayılar yükselir” önermesi gelir¹². Örneğin Fransa’da son seçimlerde %47’lik bir orana ulaşılmış olmakla birlikte, birincisi, kadın belediye başkanları çok azdır, ikincisi de hem akçal gücün belediyelere göre yüksek olduğu hem de senatoya ulaşmanın bir atlama tahtası olarak görülen il düzeyi yine büyük ölçüde kadınlara kapalı kalmıştır. “Temsil hiyerarşisi” ulusalla yerel düzey arasında olduğu gibi yerel yönetimlerin kendi içinde de vardır ve kadınlar hem ulusal-yerel hiyerarşisinde hem de yerel yöneticiler hiyerarşisinde altlarda yer alır¹³. Bununla birlikte bu sav, Türkiye’de eksik temsilin yerel içi karşılaştırmasını (başkanlar-meclis üyeleri) açıklayabilse de ulusal-yerel karşılaştırmasını açıklayabilmekten yoksundur. Yerel yönetimlerin akçal, yönetsel ve politik açılardan özerkliğiyle gücü, dolayısıyla iktidarı son derece sınırlı görünmesine karşın, “iktidar gücüyle kadın temsili arasındaki olumsuz ilişki” önermesinin doğrulanması bekleneneği üzere kadınların temsil oranı daha yüksek değildir. Fakat burada bir nokta üzerinde daha durmak gerekir ki, o da yerel ile ulusal politik söylem arasındaki ayrımlaşma derecesiyle ilgilidir. Çitçi ve diğerleri¹⁴, 1963-1999 dönemi yerel seçim değerlendirmelerinde şu saptamada bulunurlar:

“Her dönem ve seçim için geçerli olan temel özellik yerel seçimlerin ulusal siyasete bağımlı bir biçimde gerçekleşmesidir. ... Varolan veriler, propaganda temaları ve yöntemleri, seçimlere katılma, seçim sonuçları açısından ulusal siyasete endekslenmiş bir sürecin 1963-1999 dönemindeki tüm seçimlerde geçerli olduğunu göstermektedir. ... Siyasal partilerin pek azı bir yerel yönetim seçimi bildirgesi hazırlamışlar ve genelde ulusal siyasete ilişkin sorunlarla gündemde yer almışlardır.”

Öyle anlaşılıyor ki, yerel politika akçal-yönetsel düzlemde “halka yakınlığı” doğrulayacak ölçüde özerkleşmiş olmadığı gibi, “özgün politik gündem”in oluşması düzleminde de bağımsız değildir. Bu durumda, birinci düzlemin -yeryüzü deneyimine koşut olarak- kadınların görece yüksek temsili lehine işleyebileceği düşünülse de ikinci düzlemin bu etkiyi “nötrleştirdiği” öne sürülebilir.

Temsil hiyerarşisinde ulusal-yerel karşılaştırmasını açıklamak için bir diğer yaklaşım, yerel düzeyin iktidardan çok hizmetle, dolayısıyla kadınların geleneksel rolleriyle daha kolay bağlantılandırılabilmesi, bir başka deyişle “kadınlara daha çok yakıştırılması”yla ilgilidir¹⁵. Nitekim Fransa’da yüzyılın ilk yarısında belediye yönetimlerinde görev almak isteyen kadınlar, “evi temizledikleri gibi kenti de temizleyebilecekleri” savsözleriyle hareket ediyorlardı¹⁶. Türkiye’nin 1930 belediye seçimlerinde İstanbul Şehir Meclisi üyeliğini kazanan Latife Bekir’in ‘belediyecilik her şeyden önce büyütülmüş bir ev idaresi demektir’ yorumu da¹⁷ geleneksel cinsiyet rolleriyle yerel yönetime etkin katılım arasında kurulan bu bağlantıyı doğrular. Türkiye’de kadınların yerel yönetimlerde ulusal yönetimden de düşük bir oranda temsil edilmesini açıklayabilmek için bu noktada bir açıklayıcı çıkarımda bulunmak olanaklıdır. Çünkü 1980 sonrası dönem, kentsel topraklar kadar kentsel mal ve hizmet üretiminin de metalaştığı, bu alanlar üzerinden elde edilen kazançların ciddi bir paylaşım alanına dönüştüğü yıllardır. Dolayısıyla, yerel politikayla yerel yönetimler, bir hizmet alanı

¹² Anne Phillips (1995) *Demokrasinin Cinsiyeti*, çev. Alev Türker, Metis, İstanbul: 83.

¹³ Oya Çitçi (1989) *Yerel Yönetimlerde Temsil -Belediye Örneği-*, TODAİE, Ankara: 230.

¹⁴ Oya Çitçi (der.) (2001) *Yerel Seçimler Panoraması: 1963-1999*, TODAİE, Ankara: 265.

¹⁵ Denis Antolini (1984) Women in Local Government: An Overview, *Political Women: Current Roles in State and Local Government* (ed. Janet A. Flammang), Sage, California: 26-8.

¹⁶ Francoise Thebaud (2003) Kadın Oyundan Siyasal Eşitliğe: Fransız Demokrasininin Cinsiyeti, *Tarih ve Siyaset Tartışmaları: Fransa ve Türkiye’de Kadınlar Açısından Tarih ve Siyaset*, KASAUM & Fransa Büyükelçiliği, Ankara.

¹⁷ Aktaran, Ayşegül Yaraman (1999) *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili (1935-1999)* Bağlam, İstanbul: 44.

olmaktan çok rantın paylaşıldığı bir alan olarak görülmeye başlamıştır¹⁸. Bu dönemde doruğa çıkan belediyelerde yolsuzluk iddiaları da tümüyle gerçek dışı bir temele dayanmaz. Bu noktada, kadınların dolaylı olarak dışarıda bırakılması olağandır; çünkü kadınların hem üzerinden haksız kazanç elde edebileceği bireysel mülk sahipliği hem de rantın üretilip dağıtıldığı meslek gruplarıyla ilişki ağlarındaki varlıkları son derece sınırlıdır¹⁹. Fakat bu saptama da tam anlamıyla açıklayıcı olamaz; çünkü kadınların yerel düzeyde yokluk sendromu yalnızca 1980 sonrası dönem için söz konusu değildir.

Türkiye'deki durumu açıklamak için üç unsur üzerinde daha durulabilir. Bunlardan birincisi, kadınların kurumsal politikadaki "simgeselliği", ikincisi kadınların yerel topluluk düzeyinde dahi toplumsal hareketliliğinin son derece sınırlı olması, üçüncüsü de kadın örgütlenmesinin yakın dönemlere değin yerel'i ilgi alanı dışında bırakmış olmasıdır. Ş. Tekeli tek parti döneminden bu yana kadınların politikadaki varlığının ana eksenini simgeselliğin oluşturduğunu belirtir²⁰. Açıktır ki, "vitrin oluşturma" tabiriyle de nitelendirilen simgesellik, çok büyük ölçüde ulusal politika düzleminde geçerlidir. Dolayısıyla, kadınların yerel politikada görece yokluğunun önemsenmeyişi bu unsura da bağlanabilir.

Büyük kentlerde kadınların yerel yönetim organlarında daha yüksek oranlarda yer almasıyla sol partilerin görece olarak daha fazla yerel kadın temsilcisinin bulunması, belirtilen ikinci unsurun etkililiğini kanıtlar. Çitçi²¹, kır, kasaba ve kent belediye meclislerini ayrıştırarak, kadın temsilinin kentsel nitelik taşıdığını, ve "nüfus eşiği"nin 100 bin olarak belirginleştiğini belirtir. Küçük yerleşimlerde kadınlar üzerindeki geleneksel-ataerkil baskının daha yoğun olduğu, buna karşılık büyük kentlerde kadınların bu baskıdan sıyrılma olanaklarının görece olarak artacağı kabul edilirse, bu farklılaşmanın temsile de yansımalarının olağan olduğu düşünülebilir. Öte yandan, özellikle sağ partilerin ilçe ve il yönetim kurulları kadar belediye meclislerinde de daha az kadın temsilci bulundurmaları ya da hiç bulundurmamaları da "erkeklerle kadınların yan yana görünmesi"ni genel olarak hoş karşılamayan bu tür bir "muhafazakarlığın" varlığını gösterir²². Bu etki, toplumsal ilişki biçimlerinde "karma yaşam"ın ağırlıkta olduğu Fransa gibi Batı ülkelerinden farklı bir model ortaya koyar.

Son olarak, büyük ölçüde kadınların çok temel bazı sorunlarının ancak merkezi düzeyde gerçekleştirilecek makro politika düzeltimleri ve yasal düzenlemelerle olanaklı olmasıyla da bağlantılı olarak, çok yakın zamanlara değin Türkiye kadın hareketi yerel düzeyi gözardı edegelmiştir. Nitekim 1997 yılında daha çok sayıda kadının etkin politikaya girmesini sağlamak amacıyla kurulan Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği Ka-der'in de öncelikli hedefi, yapılacak ilk genel seçimlerde kadın milletvekillerinin oranını %10'a yükseltmekti; desteklenen adaylar arasında yerel politikaya yönelenler de bulunmakla birlikte, ulusal politika öncelikliydi. Öte yandan, toplumsal amaçlarla yerel düzeyde örgütlenen kadın

¹⁸ "Yerel politikanın ticarileşmesi" süreciyle meclislerin mesleki bileşimini de kısmen bu çerçeveye ilişkili olarak değerlendirmek gerekir. Türkiye belediye meclislerinin mesleksel bileşimine bakıldığında, bağımsız (serbest) çalışanların, bağımsız çalışanlar içinde de ekonomik etkinliklerinin özü ticaret olarak belirlenebilecek olanların ağırlık taşıdığı görülür. Özellikle 1980'li yıllarla birlikte, "belediye meclislerinde esnaflaşma" ya da "yerel politikanın ticarileşmesi" diye adlandırılan süreçle kastedilen de bu bileşim ile bu bileşimin politik, toplumsal ve etik içermeleridir.

¹⁹ 1999 yılında kendisiyle yapılan bir söyleşide Ka-Der eski başkanı Ş.Tekeli de aynı saptamayı dile getirmektedir (Hürriyet İstanbul, 11 Şubat 1999).

²⁰ *Agm*: 118-9.

²¹ Çitçi, *age*. 1989: 120.

²² Gülay Talaslı (1996) *Siyaset Çıkmazında Kadın*, Ümit Yayıncılık, Ankara: 112 ve Ayşe Güneş Ayata (1995) *Türkiye'de Kadının Siyasete Katılımı, 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (der. Şirin Tekeli) İletişim, İstanbul: 303.

kuruluşlarının etkinlik alanı büyük ölçüde topluluğa hizmet ve yardımla sınırlı olageldiği ve “siyaset dışı bir siyaseti” benimsedikleri için²³ bugüne değin kapsamlı yerel politik gündemler oluşturulmadı. Bu çerçevede Ka-der’in, 2004 yerel seçimlerine yönelik olarak eğitim, propaganda ve şubesi bulunan yerleşimlerde yerel politik gündemlerin oluşturulmasını da içeren geniş kapsamlı bir hazırlık sürecine girişmiş olması umut vericidir. Bu süreçte yerel politika Türkiye kadın hareketinin gündemine ilk kez ciddi olarak girmiştir. Ka-Der Ankara Şubesi’nin öncülüğünde 3 Nisan 2003’te Ankara’da yapılan, milletvekili, belediye meclis üyesi, STK temsilcisi ve partili kadınların da katıldığı bir yuvarlak masa toplantısı bu gündemin ve ardından gelen seçim hazırlığı kampanyasının da sürükleyicisi olmuştur. Söz konusu kampanya, yalnızca kadınların belediye ve il genel meclislerindeki vahim temsil oranlarına işaret ettiği için değil, aynı zamanda kadınları yerel gündemlerini oluşturmaya çağırdığı, kadınların güçlenmesinde yerel politikanın en az merkezi politika kadar yaşamsal bir düzey olduğunun altını çizdiği için de önemlidir.

Ne Yapmalı?..

Kadınların yerel/ulusal politikada temsili açısından Türkiye’nin özgün duruma ilişkin bu kısa değerlendirmenin ardından, eksik temsilin neden önemli olduğu sorusuna yeniden dönüp nasıl üstesinden gelinebileceğini yanıtlanmaya çalışalım. Seçilmiş organlarda kadınların son derece düşük sayısal varlığına ilişkin görüşler başlıca iki türdür²⁴. Bir görüşe göre kadınların oranının ne olduğu önemli değildir. Temsil zaten yansız ve soyut bir kavramdır ve buna göre herkes herkesi temsil edebilir. Öteki görüşe göre, kadınların eksik temsili önemli bir sorundur ve giderilmelidir. İkinci görüşte olanlar da başlıca iki kümeye ayrılır. Kimileri demokrasi, adalet, çağdaşlık vb. değerler adına kadınların seçilmiş organlarda daha yüksek oranlarda yer almaları gereğini vurgular. Etkin politikada daha çok sayıda kadın bulunmasının politik yaşamı varsıllaştıracağı, bu alana yeni değerler getireceği savından yola çıkanlar da bu kümede anılabilir. İkinci kümede bulunanlarsa, bir adım daha ilerleyip kadınlarla erkeklerin yaşayışları, sorunları ve gereksinimleri farklı olduğu, dahası her iki cins arasında toplumsal anlamda bir iktidar çatışması sorunu olduğu için kadınların eksik temsili önemserler. Burada, yaklaşımımız açıkça son kümedeki görüşten yanadır.

Öte yandan, “kadınların temsili” dediğimiz şey, basitçe, seçilmiş kadınların sayısındaki artışla özdeş de değildir. Gerçek anlamda bir temsilden söz edebilmek için, biçimsel temsilin ötesinde kadınların kendi gereksinimlerini formüle edip politikleştirebilecekleri düzeneklerin varlığı gereklidir. Kuşkusuz, sayısal temsil önemlidir, ancak bütün temsil düzeneklerinin aslında bir amaç değil, araç olduğu anımsandığında, yeterli değildir. Kadınların politik temsili, kadınların politik istemleri, politik programı demektir. Dolayısıyla, kadın politikacıların politika sahnesindeki bireysel varlıkları, kadınların nesnel olarak farklı gereksinimlerinin etkili bir biçimde karşılanacağını güvencesi değildir. Bir kere, kadınların cinsleri adına konuşma güvenini elde edebildikleri, politika sahnesinde nitel bir değişim yaratabilecekleri, bir başka deyişle biçimsel temsilden gerçek temsile geçebilecekleri bir sayısal eşik vardır. Uluslararası kadın hareketince geliştirilip BM’in uluslararası hedefleri arasına da girmiş ve resmi kabul görmüş bulunan %30’luk “asgari temsil eşiği”ne ulaşmadan, kadınların kendi cinslerinin sorun ve gereksinimlerini temsil etmeleri olanaklı görülmemektedir.

²³ Serpil Sancar Üşür (2000) Siyasal Süreçlere Katılımda Kadın-Erkek Eşitliği, *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, TÜSİAD, İstanbul: 207 ve Aksu Bora (2002) Bir Yapabilirlik Olarak Ka-Der, *90’larda Türkiye’de Feminizm* (der. Aksu Bora & Asena Günel) İletişim, İstanbul: 111.

²⁴ Phillips, age: 85.

Bu durumda, ilk olarak, yerel nüfusun yarısını oluşturan kadınların yerel meclislerde en az %30 oranında temsil edilmeleri zorunludur. Bu oranın güvence altına alınması, başta anayasa olmak üzere, siyasal partiler ve seçim yasalarında özel önlemler getirilmesini zorunlu kılar. Belçika, Fransa, Hindistan, Brezilya, Arjantin ve Uganda gibi birçok ülkede kota uygulamasına yönelik yasal önlemler alınmıştır. Uganda'da²⁵ 1995 Anayasası'nın iki maddesinde kadınlar lehine düzenlemeler yapılmasını sağlayacak "olumlu eylem" kavramına yer vermiş, 1997 tarihli Yerel Yönetimler Yasası'yla da bütün yerel yönetim düzeylerinde kadınlar için 1/3 oranında kota uygulaması getirilmiştir. Bu olumlu ayrımcılık uygulamalarının sonucu olarak, Uganda'da kadınlar yavaş yavaş anahtar karar alma konularına gelmeye başlamıştır.

Fransa'nın son yerel seçimlerinde "6'lı dilim kotası"nın (aday listelerinde sırayla üç erkek üç kadın) uygulanması bile, "fermuar dizgesi"ne (bir erkek-bir kadın) göre daha dezavantajlı olmasına karşın, %47'lik temsil oranına ulaşmalarında etkili olmuştur. Bu ülkede 1982 seçimlerinde uygulanan yasal kota Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilmişse de 2000 yılında Anayasal kural haline getirilerek sorun çözülmüştür. Buna göre, ulusal ve yerel seçimlerde her aday listesinde cinsler arasındaki fark birden fazla olamaz ("parite ilkesi"). Bu düzenlemenin yaşama geçmesini güvence altına almak için, siyasal partilerin kamu fonlarından yararlanma kuralları da yeniden düzenlenerek kadın-erkek eşitliği ilkesini yaşama geçirmek üzere alacakları önlemlere bağlanmıştır. Arjantin'de seçime girecek adayların %30'u, Brezilya'da %20'si kadın olmak zorundadır. Hindistan'da yerel meclislerde %33 kota uygulaması vardır. Öte yandan, kotayı zorunlu kılan bir yasal düzenlemeye sahip olmayan birçok ülkede bile siyasal partiler iç düzenlemeleriyle (tüzük ve seçim yönetmelikleri) kota uygulamaktadırlar. Avusturya, Norveç, İsveç ve İngiltere bu ülkeler arasındadır.

Türkiye'de 8 kadın örgütünün ortaklaşa hazırlayıp 25 kadın örgütünün desteğiyle Mart 2002'de hükümete sundukları, şu anda kadük durumda bulunan Anayasa, Siyasi Partiler ve Seçim Yasaları'nda değişiklik paketinde de yeryüzü deneyimine koşut önlemler öngörülmüştür. Öteki maddelerde yapılması önerilen düzenlemelerin yanı sıra, doğrudan doğruya buradaki konuyla ilgili olarak, Anayasa'nın 127.md.'sinin 1. fıkrasında yapılacak değişikliklerle yerel yönetimlerin "cinsler arası eşit temsil ve katılımcılık esaslarına uygun olarak" oluşturulması önerilmektedir. Siyasi Partiler ve Seçim Yasalarında değişikliklerle ilgili yasa tasarısı önerisindeyse, alınması gerekli önlemlerin başında, herbir cinsiyetin en az %30 oranında temsil ve katılımının yasayla zorunlu kılınması gelmektedir.

Öte yandan, toplumsal cinsiyetin ana kurumsal düzenek ve politikalara yerleştirilmesi anlamında kotanın tek başına yeterli olacağını söylemek olanaklı değildir. İkinci olarak, kadınlarca izlenebilir ve denetlenebilir bir yerel politik gündemin varlığı gereklidir. Çünkü kadın temsilcilerin meşruiyetleri, izlenebilirlikleri ve temsil edilenlerle aralarındaki bağ, başlı başına cinsiyetlerinden kaynaklanmayıp bu politik gündem üzerinden kurulacaktır. Bu noktada, yukarıda üzerinde durduğumuz kadın hareketinin yerel düzeyde örgütlenme durumu ve etkililik derecesi ya da ulusal kadın örgütlerinin yerel düzeye yönelttikleri ilginin düzeyi büyük önem taşır. Üçüncü olarak da siyasal partilerden başlayarak, yerel yöneticilere değin yayılan bir alanda, kadın-erkek eşitliğini politik gündemin merkezi konuları arasına yerleştirecek 'zihniyet değişikliğini amaçlayan önlemler' öteki politikalarla birlikte

²⁵ Sömürgecilikten kurtulma savaşımı, ulusal direniş hareketi yaşanan birçok ülkede politik aktivizmin içinde bulunan kadınların, sonradan yerel politikada etkin roller üstlenmenin de savaşımını verdikleri gözlemlenmektedir. Uganda gibi Güney Afrika örneği de buna işaret eder. Örneğin Uganda'da Kadın Sekreterliği birimlerini oluşturan tüzüğü çıkaran, *Direniş Meclisleri*'dir.

uygulanmak durumundadır. Gerek Ka-der öncülüğündeki kampanyanın kadın hareketinin gündemine taşıdığı yeni farkındalık alanları, gerekse siyasal parti oluşumlarının yanı sıra yerel politikanın da yeniden yapılanma sürecine girdiğini işaret eden süreçler dolayısıyla, bütün bu noktaların 27 Mart 2004 yerel seçimlerinin ardından daha sıcak ve yoğun bir tartışmanın gündemini oluşturacağı umut edilebilir.